

М. М. Кисельов

Природа

ПРИРОДА — гранично абстрактне поняття, що визначає все суще, об'єктивну матеріальну реальність у всій багатоманітності форм її виявів, одне з провідних в [екології](#).

Характеризується універсальністю, законовідповідністю й самодостатністю. Поняття «П.» є полісемантичним. Обсяг його значень класифікують так:

Зовнішня об'єктивна реальність, синонім понять [«матерія»](#), [«Всесвіт»](#), [«універсум»](#).

У цьому варіанті воно сформувалося в Стародавній Греції. Його прототипом в античній філософії був термін «physis» — сутність та походження усіх речей і явищ, безкінечна в часі та просторі даність, уособлення логосу та еталон гармонії й мудрості, жити у відповідності з якими розцінювалося як єдиний шлях досягнення блага людиною. Античні натурфілософи (досократики) у своїх працях розглядали П. як Космос із його бескінечним переплетінням зв'язків та взаємодій, віковичним взаємопереходом властивостей, станів та стихій і, зазвичай, називали свої праці — «Peri physeos» («Про природу»).

Континуум умов існування людини та суспільства — природне, географічне середовище; унікальне вмістилище людської культури. Зовнішній фон, на якому здійснюється розвиток соціуму, речовинний матеріал людської діяльності. Тобто — позалюдська реальність. Все те, що протистоїть людині й з чим вона стикається у процесі своєї життєдіяльності. У цьому аспекті П. тлумачать у широкому діапазоні, межовими значеннями якого є: інертне утворення, що вимагає приборкання, встановлення над нею влади людини, що «вийшла з природи» й протистоїть їй як ворожа стихія; недосяжний для соціальних утворень ідеал гармонії й мудрості.

Об'єкт людського пізнання (природознавства). Історично склалося так, що в процесі виокремлення наук про П. із синкретичного комплексу знань, що сформувався в античності, відбувалося й подріблення цілісної картини світу на окремі її фрагменти (фізичний, біологічний — органічна й неорганічна природа тощо), що набували згодом все більшої автономії. Створився чіткий стиль наукового мислення, якому були властиві точність та однозначність формулювань, об'єктивістська інтенція на осмислення П. «такою, якою вона є» незалежно від емоцій, потреб і сподівань дослідника. Більшість напрямів сучасного природознавства зберегли класичну методу "допитувати" природу, препарувати

її (як під час експериментів, так і концептуально), а не дослуховуватися до неї. Проте об'єктивізм, аналітичність, чітка позиція в системі класифікації наук — усі ці безсумнівні досягнення класичного природознавства — помітно втрачають свою вагу. Дослідження нерівноважних комплексних систем (зокрема екологічних) висувають на перший план такі засоби та риси наукового аналізу, як статистичність, варіабельність, полісемантичність, режим співіснування альтернативних наукових теорій. П. у сучасній системі природознавства отримує тлумачення цілісного утворення із залученням соціально-культурних компонентів. **Внутрішня закономірність** (природжена властивість) природних речей та явищ, а також феноменів соціальної дійсності — П. світла, П. капіталу, П. людини тощо.

Бібліографічний опис:

Природа / М. М. Кисельов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-881632>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).